

Історичні, філософські, правові й кадрові проблеми фізичної культури та спорту

УДК 796.41(477.82)-057.87(091)

З ІСТОРІЇ УЧАСТІ ВОЛИНСЬКИХ СТУДЕНТІВ У МАСОВИХ ГІМНАСТИЧНИХ ВИСТУПАХ

Надія Ковальчук¹, Людмила Ващук¹, Тетяна Гнітецька¹, Віктор Усачов¹

¹Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна, kovalhuk1175@gmail.com

<https://doi.org/10.29038/2220-7481-2023-04-03-16>

Анотації

Актуальність. Масові гімнастичні виступи є потужним видовищем, яке може суттєво впливати на особистість, її духовний світ – світ емоцій, естетичних смаків, етичних і світоглядних уявлень. Студенти завжди були учасниками цих масових спортивних заходів, які проводилися на Волині, а вивчення досвіду минулого сприятиме пошуку нових можливостей і форм проведення гімнастичних виступів сучасності. **Мета роботи** – висвітлення інформації про організацію та зміст масових гімнастичних виступів студентів Луцького державного педагогічного інституту імені Лесі Українки у 80-х роках ХХ ст. **Методи дослідження** – аналіз й узагальнення науково-методичної, спеціальної літератури; аналіз матеріалів Волинського обласного архіву; опитування та бесіди з викладачами (у минулому – студентами ЛДПІ імені Лесі Українки), які на той час були причетні до організації масових гімнастичних виступів; аналіз сценаріїв окремих масових гімнастичних виступів, які збереглися на паперових носіях. **Результати роботи.** Організація та проведення різних масових гімнастичних виступів і спортивних свят – це лише один із напрямів, які сприяють підвищенню рухової активності громадян. У статті зібрано й проаналізовано інформацію про досвід проведення масових гімнастичних виступів на парадах і спортивних святах, у яких брали участь студентки всіх наявних на той час факультетів, а також юнаки та дівчата факультету фізичного виховання Луцького державного педагогічного інституту імені Лесі Українки. Особливу увагу приділено організації підготовки й проведення виступів, висвітлено їх хронологію, представлено сценарії спортивно-масових виступів (опис виступу, музичний супровід, час виконання, схеми руху й перешиків, тематичні написи) 1980, 1982, 1983 рр. Піднімається також питання заполітизованості загальної мети виступів, пропаганди тогочасного режиму та домінування російської мови. **Висновки.** Починаючи з 1970 р., у Луцьку закріпилася традиція проведення мистецько-спортивних свят, складовою частиною яких були масові гімнастичні виступи. Ці заходи переважно присвячувалися Дню Перемоги. Студенти ЛДПІ імені Лесі Українки були незмінними їх учасниками. Розроблений викладачами сценарій масових гімнастичних виступів студенти ЛДПІ демонстрували не лише для глядачів, а й самі набували відповідних рухових та творчих навичок.

Ключові слова: Луцький державний педагогічний інститут імені Лесі Українки (ЛДПІ), масові видовища, спортивно-масові заходи, сценарії виступів, 80-ті роки ХХ ст.

Nadiia Kovalchuk, Liudmyla Vashchuk, Tetiana Hnietetska, Viktor Usachov. From the History of the Volyn Students' Participation in Mass Gymnastic Performances. Topicality. Mass gymnastics performances are a powerful spectacle that can significantly influence a person, his or her spiritual world, in particular, the world of emotions, aesthetic tastes, ethical and worldview ideas. Students have always been participants in these mass sporting events held in Volyn, and studying the experience of the past will help to find new opportunities and forms of gymnastic performances of our time. **The Purpose of the Work** is to highlight information about the organization and content of students' mass gymnastic performances of Lesya Ukrainka Lutsk State Pedagogical Institute (LULSPI) in the 80s of the XXth century. **Research Methods:** analysis and generalization of scientific, methodical and special literature; analysis of materials from the State Archive of Volyn Region; interviews and conversations with teachers (former

students of LULSPI) who were involved in the organization of mass gymnastic performances at that time; analysis of individual mass gymnastic performances` scenarios preserved on paper media. **Results of the Research.** Organizing and conducting various mass gymnastic performances and sports festivals is just one of the ways to increase the physical activity of citizens. The article collects and analyzes information about the experience of holding mass gymnastic performances at parades and sports festivals, in which students of all existing faculties, as well as boys and girls of the Faculty of Physical Education of LULSPI took part. Particular attention is paid to the organization of preparation and conducting of performances, their chronology is highlighted, scenarios of mass sports performances are presented (description of the performance, musical accompaniment, performance time, schemes of movement and rearrangements, thematic inscriptions) of 1980, 1982, 1983. **Conclusions.** Since 1970, Lutsk has established a tradition of holding artistic and sports festivals, which included mass gymnastic performances. These events were mainly dedicated to Victory Day. LULSPI students were their constant participants. They demonstrated the scenario of mass gymnastic performances developed by the teachers not only for the audience, but also acquired the appropriate motor and creative skills.

Key words: Lesya Ukrainka Lutsk State Pedagogical Institute (LULSPI), mass gymnastics performance, mass sports events, performance scenarios, the 80s of the XX centuries.

Вступ. Масові видовищні заходи своїм корінням сягають далеких античних часів. В епоху грецьких олімпіоніків ритуал відкриття та закриття змагань атлетів був урочистим. Із тих пір сценарій церемоніалів, які передували стартам, удосконалювався й набував усе більшого забарвлення. Із роками ритуал урочистостей постановники повсякчас намагаються збагатити новими засобами для вирішення кожного, записаного в Хартії ігор положення [15]. Відкриття та закриття Олімпійських ігор сучасності дивує нас новими ідеями передачі традицій і культури країни-господаря через засоби масових гімнастичних вправ. У країнах Європи масові виступи стали традиційними. Прикладом «світових гімнастичних фестивалів» сучасності стала World Gymnaestrada, яка об'єднує всіх – від «дитячої гімнастики до гімнастики дорослих» [12]. У 2023 р. 17-та World Gymnaestrada була проведена в Амстердамі, вона зібрала близько 19 000 гімнастів із 56 країн, які своїми виступами пролили світло на різноманітність масової гімнастики. Організація гімнастрад сприяє розвитку вільної творчості, оригінальності, національних характеристик, пошуку нових ідей. На жаль, наша Батьківщина не бере участі у світовому фестивалі гімнастики [12]. Сьогодні Україна переживає особливі зміни підходів до освіти загалом та відродження національних духовних цінностей зокрема. Цей шлях був довгий і складний, пов'язаний із соціальними, культурними, політичними, економічними особливостями, але ніколи не припинявся. Тривалий час наш народ жив у складних умовах тоталітарного режиму, однак і за цей період нагромаджено позитивний досвід у галузі фізичної культури, який не втратив актуальності й сьогодні. Зараз, особливо під час воєнного стану, простежуємо тенденцію до зменшення різних форм проведення фізкультурно-розважальних, спортивно-масових заходів для підвищення рухової активності дітей і молоді. В. Рибалко [20] зазначає, що організація та проведення різних масових гімнастичних виступів і спортивних свят – це лише один із напрямів, які сприяють її вирішенню. За твердженням А. Сениці, М. Сениці [24], масові спортивні, спортивно-художні, театралізовані свята, виступи – це дієвий засіб агітації, пропаганди систематичних занять фізичною культурою й спортом. Крім того, із практики відомо, що великі спортивні, суспільно-політичні події, знаменні дати зазвичай відбувалися з урочистостями, у програму яких входили спортивні свята, масові видовищні заходи, народні гуляння тощо. До участі в них залучали велику кількість учнівської та студентської молоді. Ці масові спортивні дійства, по суті, є педагогічним процесом, що виконує завдання формування відповідних фахових компетентностей і забезпечить якісне отримання програмних результатів навчання. Тому підготовка фахівців фізичної культури й спорту повинна відбуватися за основними принципами цієї системи [11].

Кожен фахівець галузі фізичного виховання повинен володіти цілою системою професійних знань, умінь та навичок. Одними з таких, на думку А. Сениці [21; 22], є організаційно-педагогічні вміння працювати з малими й великими групами учнів різного віку, статі, підготовленості. Важливість їх пояснюється необхідністю проведення, крім уроків, різноманітних видовищних масових спортивних заходів: показових виступів, спортивно-театралізованих свят тощо. Складовою частиною таких свят стали масові гімнастичні виступи, які на сучасному етапі стають більш змістовними й цікавими й відображають історичні, національні та регіональні особливості. Вони є головною ланкою, яка повніше розкриває ідею свята. За допомогою нескладних за структурою та змістом гімнастичних вправ, доступних усім учасникам, створюються стрійні композиції, рисунки, візерунки, які викликають захоплення в глядачів. Окрім авторів [13; 15; 23; 24], дослідивши еволюцію

масових гімнастичних виступів, упевнені, що масові гімнастичні дійства на стадіоні або на сцені є потужним видовищем, яке може суттєво впливати на особистість, її духовний світ – світ емоцій, естетичних смаків, етичних і світоглядних уявлень. Їх прийнято називати святом молодості та краси. Спостерігаючи за легким, чітким, невимушеним виконанням гімнастичних вправ великими групами учасників, глядачі наочно переконаються в могутній силі й красі рухів, позитивному впливі фізичної культури та спорту на здоров'я. Студенти завжди були учасниками цих масових спортивних заходів, які проводилися на Волині, а вивчення досвіду минулого сприятиме пошуку нових можливостей і форм проведення гімнастичних виступів сучасності. Тому **метою** нашого дослідження є висвітлення інформації про організацію, зміст масових гімнастичних виступів студентів Луцького державного педагогічного інституту імені Лесі Українки у 80-х роках ХХ ст.

Методи дослідження – аналіз та узагальнення науково-методичної, спеціальної літератури; аналіз матеріалів Волинського обласного архіву, зокрема інформації за темою дослідження в газетах «Радянська Волинь» (1970–1990 рр.), «Молодий ленінець» (1970–1990 рр.); опитування та бесіди з колишніми студентами, викладачами, лаборантами, які на той час були причетні до організації масових гімнастичних виступів: К. Ф. Жигун, А. Г. Карабанов, В. М. Коренга, Н. Ф. Оніщук, Н. В. Севрюкова (кафедра фізичного виховання), О. І. Бичук, Ю. М. Ніколаєв, Л. О. Чеханюк (факультет фізичного виховання); оператор і звукорежисер кіностудії «Волинь» О. М. Іванюк; випускники інституту, які брали участь у виступах (18 осіб): Н. Андросюк, А. Іванова, Е. Кошкінова, С. Полішук, В. Санюк, Т. Шпарага та ін.; аналіз сценаріїв окремих масових гімнастичних виступів, які збереглися на паперових носіях.

Результати дослідження. Оскільки в СРСР простежено тенденцію використання масових гімнастичних виступів для пропаганди досягнень радянського спорту, соціалістичної праці й керівної ролі партії, то її підтримували й урядовці міст України. Цей безкоштовний захід був видатною культурно-спортивною подією міста Луцька, адже на стадіоні виступали не лише спортсмени, а й митці різних жанрів. До спортивно-масової частини виступів залучали школярів, студентів середніх і вищих навчальних закладів, солдатів. Завдяки цій події наше місто поповнилось однією з архітектурних споруд. Звичайно, масові заходи вимагають чималих коштів. Із розповіді очевидців відомо, що в 1986 р. керівники міста запросили для розробки сценарію масових гімнастичних виступів фахівця з Москви. У сценарій входила також фонові трибуна [15; 13]. Але кошти на її втілення були настільки великими, що керівництво від цього задуму відмовилося. На зекономлені гроші перед центральним входом у міський парк збудовано каскадний фонтан, у якому із 900 отворів б'є вода, що символізує вік міста.

Опитування колишніх студентів факультету фізичної культури засвідчує, що в досліджувані часи в Луцькому державному педагогічному інституті імені Лесі Українки нагромаджено великий досвід проведення масових гімнастичних виступів на парадах і спортивних святах. Н. М. Ковальчук, С. К. Кухарчук, Т. В. Дорофєєва [14] повідомляють, що, починаючи з 1970 р., святкування 25-річчя Перемоги, студенти регулярно брали участь у всіх спортивно-масових виступах, котрі проводились у Луцьку. У різні роки в обласних газетах «Молодий ленінець» і «Радянська Волинь» (органи Волинського обласного й Луцького міського комітетів КП України, обласної та міської рад депутатів трудящих) завжди містилась інформація про виступ студентів педінституту [1; 2; 17; 18; 25]. Авторка статей К. Зубчук [4–9] із року в рік схвально відгукується про гімнастичні вправи, у яких «фізкультурники продемонстрували силу, молодість і красу»; «розкрили засобами вправ велику ідею величчя Перемоги й боротьби за мир»; «присвятили свою композицію 900-річчю Луцька». Оскільки в ті часи провідна роль комуністичної партії була незаперечною, то засобами спортивно-масових виступів учасники неначе віддавали шану «комуністичній партії, створеній Леніним, яка була натхненником й організатором у великій битві» [3; 4; 8; 19]. Таке переконання притаманне авторам усіх, без винятку, статей того часу.

Зазвичай масові гімнастичні виступи студентів були одним із номерів програми свят, які проводилися весною на міському стадіоні «Авангард». Традиційно свято приурочувалося до Дня Перемоги. До кожного такого заходу залучалося від 600 до 1000 здобувачів освіти різних факультетів. Студенти брали участь й у святкових парадах, які проводились 1 травня та 7 листопада. Вони проходили маршрут не лише стройовим кроком, а й робили зупинки, під час яких виконували вільні вправи з предметами й без них, перешикування, вправи на гімнастичних приладах. У 1977 р. на травневому параді група зі 100 студенток виконувала вправи з обручами, у середині яких закріплено трикутник із цифрою «60». Вона знаменувала 60-річний ювілей жовтневої революції

(фото 1) [19]. У 1978 р. студентки педінституту демонстрували під час руху вправи з прапорцями (фото 2) [3], а в 1984 р. юнаки факультету фізичного виховання виконали вправи з гімнастичними палицями (фото 3) [26].

Фото 1. Виступ на параді 1 травня 1977 р.

Фото 2. Виступ на параді 1 травня 1978 р.

Фото 3. Виступ юнаків на параді 1 травня 1984 р.

У тезах доповідей та повідомлень IV Волинської історико-краєзнавчої конференції «Минуле і сучасне Волині» [14] висвітлено хронологію гімнастичних виступів студентів педінституту:

- 1972 – виступи, приурочені святкуванню 50-річчя утворення СРСР;
- 1977 – виступи до 60-ї річниці жовтневої революції;
- 1980 – спортивно-масові виступи, присвячені 35-й річниці Перемоги радянського народу у Великій вітчизняній війні і наступним XX Олімпійським іграм;
- 1980 – виступи до зльоту ветеранів партизанського руху на Волині;
- 1982 – виступи, присвячені 60-річчю утворення СРСР;
- 1983 – виступи до 38-го Дня Перемоги та 900-річчя Луцька;
- 1984 – виступи, присвячені 39-й річниці з Дня Перемоги та 900-річчю Луцька;
- 1985 – виступи до 40-річчя з Дня Перемоги та 900-річчя Луцька;
- 1986 – виступи, присвячені 41-річчю з Дня Перемоги.

Участь у культурно-спортивних святах Луцька – це подія, до якої готувалися заздалегідь. Під час підготовки масових гімнастичних виступів проводилася велика організаційна, навчально-тренувальна й творча робота, яка починалася відтоді, як тільки була відома мета свята та кількість часу, що відводився на виступ студентів. Незважаючи на те, що процес підготовки контролювали міський комітет компартії й міськвиконком, точних указівок про зміст вправ і сценарій кожної організації, яка брала участь у виступах, не було. Луцькому педінституту завжди відводили час у фіналі виступів, адже вправи студентів завжди були динамічні, цікаві й гарно виконані.

Оскільки виступ значною мірою залежить від матеріальної бази, то передусім визначалося, у яких костюмах виступатимуть учасники, із якими предметами, обладнанням і що з цього потрібно

придбати. Із визначенням матеріального забезпечення починали складати програму виступів: варіанти входу на поле та виходу з нього, кількість вільних вправ для дівчат та юнаків, сольні номери, тематичні шикуння й перешикування тощо. Певні труднощі виникали з музичним супроводом. Його збирали різними шляхами. Хтось приносив вінілові платівки, хтось – магнітофонні записи. Окремі музичні твори, за розпорядженням міськкому компартії, можна було записати у фонотеці Луцького будинку радіо. Потім група викладачів і лаборантів довго записувала фонограму з окремих купюр музичних творів. Особливо складно було підібрати музику для тематичних перешикувань, адже їх потрібно було виконати з мінімальною затратою часу. Для цього на магнітофон записували барабанний дріб або шукали інші частини музичних творів, які б відображали динаміку перешикувань. Вільні та поточні вправи складали з урахуванням динамічних відтінків, темпу, ритму музики. Усі фрагменти сценарію були розписані на міліметровому папері: зображено місце кожного учасника, указано їх шляхи під час перешикувань і місце в тематичних написах. Коли сценарій виступів було повністю складено, його представляли на розгляд художньої комісії в міській раді. Траплялися випадки, коли доводилося замінити окремі твори музичного супроводу. У 1980 р. голові Луцького міськвиконкому К. В. Литвиненку дуже сподобалась ідея виконання вільних вправ студентками під пісню «Синя хустина» у виконанні Клавдії Шульженко, тому цей номер повторювався не один рік. На превеликий жаль, у жодному з виступів того часу не звучав український музичний твір, окрім «Пісні про Волинь» (1983, 1984 рр.).

Якщо виступи планувалися на 9 травня, то підготовка до них починалась із середини лютого. Початкове розучування вправ відбувалось у спортивному залі під час академічних занять із фізичного виховання. Щоб тлумачення вправ було єдиним, автор вправ приходив до кожної групи й особисто навчав студентів. Після вивчення вправ учасниками виступу їх зводили для репетицій по декілька груп разом. Оскільки в педінституті навчалася більшість дівчат, то сценарій виступів складали під цей контингент. У 1986 р. у виступах брали участь 640 студенток, серед них – 140 осіб із природничо-географічного факультету, 60 – з історичного, 80 – із факультету іноземних мов, 120 – із фізико-математичного та 240 – із філологічного. Із потеплінням (у квітні) – у парку, а коли побудували студентський стадіон, то на ньому почали проводити зведені репетиції, вивчати перешикування, переміщення, входи й виходи. Потрібно було домогтись ідеального фронтального та діагонального рівняння. Оскільки ні навчальний стадіон, ні стадіон «Авангард» не призначені для масових виступів і на них немає спеціальної розмітки поля, то досягти успіхів у шикуннях було досить нелегко, орієнтиром слугували прапорці, які виставлялися на лицевій і бічних лініях через кожні два метри.

Явку студентів на репетиції забезпечували декани факультетів. На репетиціях, крім викладачів кафедри фізичного виховання (завідувач Віктор Іванович Завацький, із 1980 р. – Степан Пилипович Демчук), були присутні й деякі викладачі інших факультетів, часто приходив проректор із навчальної роботи Сергій Олександрович Церковницький. Репетиції проводили до початку занять і починали о 7 годині (нульова пара), спочатку 2–3 рази на тиждень, а ближче до виступів – п'ять разів.

Озвучення на студентському стадіоні не було, тому для підсилення звуку користувалися мегафоном. Звук погано доходив до останніх рядів, тому, як згадують викладачі, усі дії велися під рахунок, без музичного супроводу, орієнтуючись за секундоміром на час звучання музики. Отже, студенти добре знали, у який момент вони повинні вийти, коли почати та закінчити вправу тощо. Уперше учасники під музику виконували всю програму виступів на стадіоні «Авангард» у певний, виділений для цього день для кожного колективу, 3–4 повторення перед загальними зведеними репетиціями. Ці репетиції, коли збиралися всі учасники, відбувалися протягом тижня напередодні свята.

Паралельно з навчанням студентів вправ проводили роботу й щодо матеріального забезпечення виступів. Питання «в що одягнути учасників?» завжди турбувало керівників. Отож для виступів студенток у 1977 р. за гімнастичними трико їздили до Мінська. Серед закуплених 1000 трико синього кольору була третя частина борцівських трико такого самого кольору. Оскільки часу на обмін не було, то керівництво кафедри розв'язало проблему таким чином: дівчата під трико одягнуть білі футболки. На білі спіднички інститут закуповував тканину, із якої кожна учасниця шила її собі за зразком. Фактично всі наступні масові гімнастичні виступи дівчат педінституту відбувалися в цій формі (фото 4).

Для оригінальності вільних вправ підбирали такий інвентар, який не вимагав коштів або затрати були незначні, зокрема це парасольки, штучні квіти, косинки. Власну парасольку мала кожна студентка, штучні квіти можна було взяти з дому або купити недорого, закуплену для косинок тканину роздали учасницям виступів – і дівчата з неї шили предмет для вправ.

Фото 4. На задньому плані, вишикувані в колону студентки ЛДПІ імені Лесі Українки, чекають виходу на поле стадіону для демонстрації вправ

Як згадують колишні студентки, масові гімнастичні вправи вони називали «рукомаханням», але спогади про них залишилися найкращі. Учителька англійської мови села Рудники Н. І. Андросюк, яка була учасницею масових виступів (в інституті відвідувала секцію художньої гімнастики), сказала: «Глядачі отримували задоволення від наших виступів, а ми з великим задоволенням виконували ці вправи». Тому Ніна Іванівна додатково в школі вела гурток художньої гімнастики й часто сама готувала з учнями гімнастичні виступи шкільного масштабу. Отже, підготовка гімнастичних виступів здійснювалась у різних напрямках. Ця надзвичайно кропітка робота вимагала спільних зусиль постановників, організаторів та безпосередніх виконавців задуманого.

Омелян Михайлович Іванюк згадує, як, працюючи звукорежисером й оператором, у 70–80-х роках разом із Борисом Павловичем Ревенком, який на той час очолював кіностудію «Волинь», знімав усі важливі заходи, що проводились у місті Луцьку й області. Ними відзняті та переведені на цифру також спортивно-масові виступи, які зберігалися в архівах кіностудії. Проте в період перебудови з різних причин частина історичних безцінних матеріалів втратилась або пошкодилася через порушення умов зберігання. Тому ми не змогли скористатися кіноматеріалом із питань дослідження і відновлювали матеріали з розрізнених записів, схем та спогадів очевидців.

***Сценарій масових гімнастичних виступів, присвячених 35-й річниці з Дня Перемоги,
XX Олімпійським іграм (9 травня 1980 р.);***

зльоту ветеранів партизанського руху на Волині (29 травня 1980 р.)

У масових гімнастичних виступах брали участь 672 студентки (16 шеренг по 42 особи). Форма учасників: на білий гольф одягнено гімнастичний купальник синього кольору, зверху – біла спідничка, на ногах – білі шкарпетки й тапочки (чешки). Інвентар виступів – гімнастичний пластмасовий обруч, синя косинка 90×75 см, яка на початку виступів була пов'язана на шиї.

Опис виступів. Учасники вишикувані в шеренги на доріжці південної сторони стадіону. Перед собою вони, тримаючи свій та сусідній обручі по діаметру, утворюють із них ланцюжок. Під час виходу (1 хв 30 с) звучить 1-й і 4-й куплети пісні Д. Тухманова у виконанні Л. Лещенка «День Перемоги».

У кінці музичного супроводу учасники стають на свою точку виступу (схема 1) і, відпускаючи обручі лівою рукою й утримуючи свій обруч правою рукою, переступають його правою, а потім – лівою ногою. Стоячи всередині обруча, вони, присідаючи, опускають його на землю й повільно піднімаються.

Звучить фронтowa пісня «Синя хустина» у виконанні Клавдії Шульженко та дівчата виконують вправи з хустиною (2 хв 30 с).

Закінчивши вправу з хустиною, дівчата підхоплюють обруч правою рукою й вішають його на праве плече, тоді бігом кожна шеренга змикається, утворюючи коло (схема 2). Під час перешикування, яке триває 46 секунд, хустину пов'язують на шию (муз. Герхона «Повітряна кукурудза» у виконанні оркестру Тома Спенсера). У колах студентки виконують вправи з обручем під музику Дж. Ріда і Дж. Склерова «Любов пройшла» у виконанні оркестру Поля Морія (1 хв 40 с).

Далі учасниці перешиковуються під час бігу (45 с; музика та сама, що й у першому перешикуванні) й утворюють емблему Олімпіади – 80 (схема 3). На схемі 3 римськими цифрами позначено шеренги й найраціональніше їх розміщення на емблемі. Утворивши емблему, студентки піднімають руки вгору

та плескають у долоні, обручі в них на зовнішньому плечі. Учасники, які утворюють олімпійські кільця, тримають обручі вгорі горизонтально. У момент початку звучання пісні «Старт дає Москва» (муз. О. Пахмутової) всі присідають, тримаючи обручі: в олімпійських кільцях – горизонтально, в іншому – вертикально із зовнішньої сторони емблеми. Студенти, які утворюють зірку, по її промінню натягують червону стрічку. Зірка постійно залишається без змін. Під час приспіву учасники двічі змінюють положення обручів – вертикально, горизонтально (2 хв 43 с).

Під час виконання емблеми в чотирьох кутках стадіону студенти факультету фізичного виховання виконують показові номери з художньої та спортивної гімнастики, боротьби, боксу. На доріжці стадіону проходять забіги легкоатлетів-спринтерів. Свою майстерність у веденні та передачах м'яча демонструють баскетболісти, волейболісти, гандболісти; виконують боротьбу за лідерство велосипедисти.

Після завершення фрагмента включається фонограма для наступного перешикування (55 с). Студентки вибудовують слова «СВІТУ – МИР» і присідають (на схемі 4 цифрами позначено кількість осіб). У цей час звучить пісня І. Дунаєвського «Летіть, голуби, летіть!». На деякий час музика переривається й усі учасники стоячи скандують: «Воїнам-ветеранам Великої Вітчизняної війни Слава! Слава! Слава! Слава!» (42 с). Після лозунгу студенти під марш виходять на бігову доріжку, перешиковуються з букв у колони (з однієї букви – 2 колони), повертаються ліворуч і шеренгами, вітаючи ветеранів змахами хустинок, покидають стадіон (3 хв 05 с). Тривалість виступу без часу виходу зі стадіону – 11 хв 31 с. Розробник сценарію – старший викладач кафедри фізичного виховання Гаврилейко Н. М.

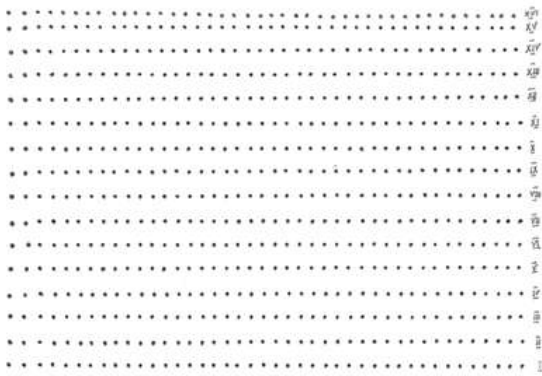

Схема 1

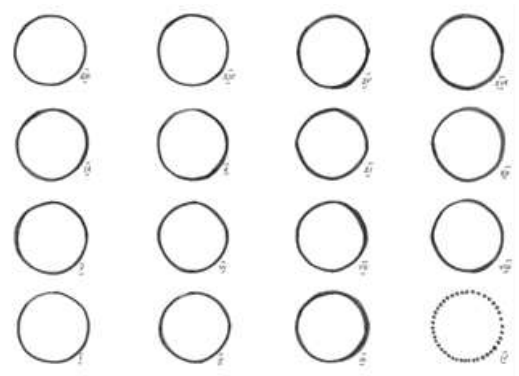

Схема 2

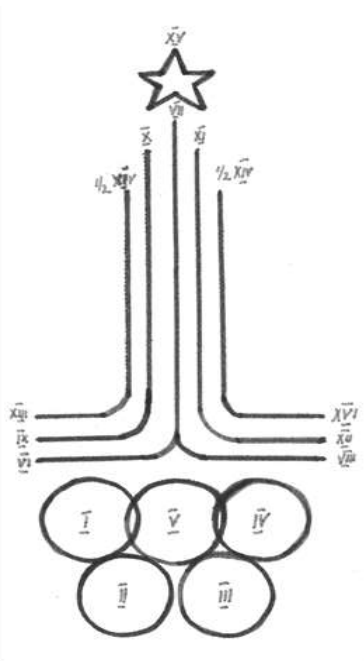

Схема 3

СВІТУ – МИР

Схема 4

**Сценарій масових гімнастичних виступів, присвячених 60-річчю утворення СРСР
(9 травня 1982 р.)**

В основу спортивно-масових гімнастичних виступів на театралізованому святі «Це наша з тобою біографія», яке проходило на стадіоні «Авангард», покладено сценарій виступів 1980 р. з деякими змінами.

У виступах брало участь 600 студенток (15 шеренг по 40 осіб). Костюми та інвентар виступів той самий.

Опис виступів. На поле учасники виходять шеренгами і стають на свої точки, як і в попередніх виступах (схема 1). Після виходу студентки виконують вправи з хустиною, потім перешиковуються в 15 кіл, кожна шеренга утворює коло (схема 5). У центр кожного кола заходять юнаки в національному костюмі однієї з 15 союзних республік із її прапором. Вони стоять так під час виконання студентками вправ з обручами. Далі учасниці перешиковуються в тематичний напис «СРСР – 60» (схема 6), а юнаки в національних костюмах стають на задній лінії поля. Усі разом скандують «Союзу Радянських Соціалістичних республік – Слава! Слава! Слава!». Після лозунгу учасники десять разів плескають у долоні й під пісню І. Дунаєвського «Пісня про Батьківщину» виходять на доріжку перед центральною трибуною, перешиковуються в шеренги, повертаються ліворуч і, вітаючи змахами хустинок гостей свята, виходять за межі стадіону. Тривалість виступів – 9 хв 16 с. Розробник сценарію – Гаврилейко Н. М.

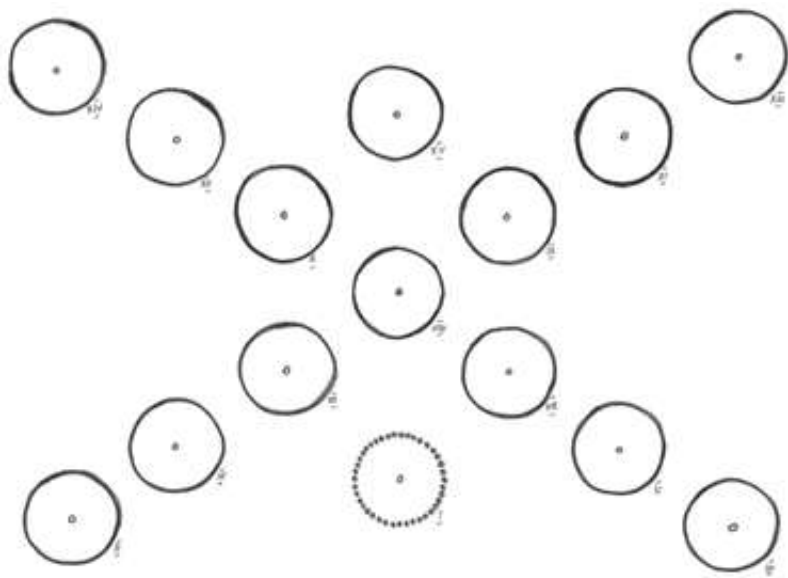

Схема 5

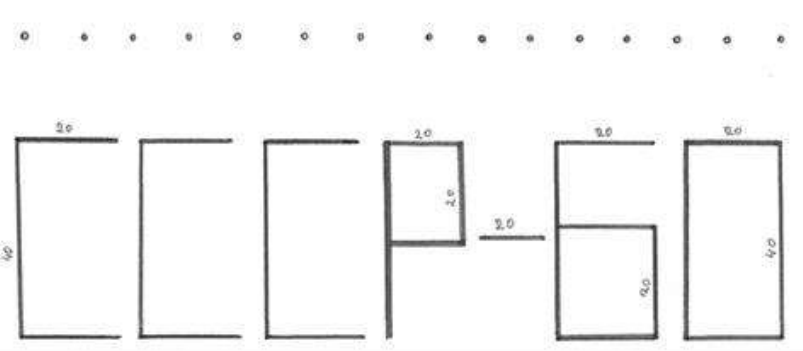

Схема 6

**Сценарій масових гімнастичних виступів, присвячених Дню Перемоги та 900-річчю Луцька
(9 травня 1983, 1984 рр.)**

На стадіоні «Авангард» під час проведення свята «Перемога живе» взяли участь 600 студенток масових виступів та 15 солісток ЛДП імені Лесі Українки [7]. Форма учасників – як у попередніх виступах, гімнастки-художниці у червоних купальниках. Інвентар виступів – парасольки, гімнастичні стрічки рожевого кольору (ширина 20 см, довжина 4 м).

Опис виступів. Для виходу на поле учасники, які утворили п'ять «коробок» по 120 осіб, перебували на таких позиціях: перша й друга «коробки» вишикувались із правої сторони стадіону, із правої й лівої сторін футбольних воріт; четверта й п'ята «коробки» – на таких самих позиціях із лівої сторони стадіону; третя «коробка» – на біговій доріжці південної сторони стадіону. Складена парасолька в правій руці. За сигналом, під пісню М. Блантера «Катюша» всі п'ять «коробок» виходять на поле, зупиняються (схема 7) і виконують вправи в парах.

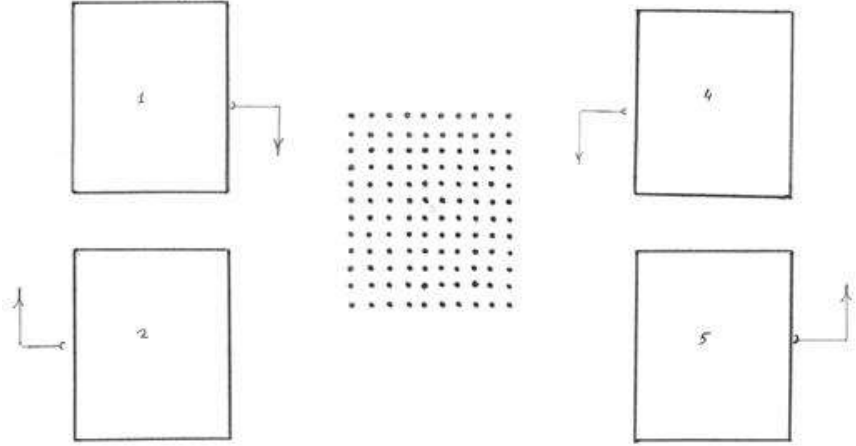

Схема 7

Після завершення вправ перша, друга, четверта та п'ята «коробки» рухаються в напрямку, який вказано стрілками на схемі 7. А дівчата в центральній «коробці» продовжують виконувати вправи з першого по четвертий такти. Після завершення перешикування утворюється стрій, який зображено на схемі 8. У цей час починає звучати пісня І. Якушенка «Перемога залишається молодою», під час вступу якої студентки виконують плавні змахи лівою рукою над головою.

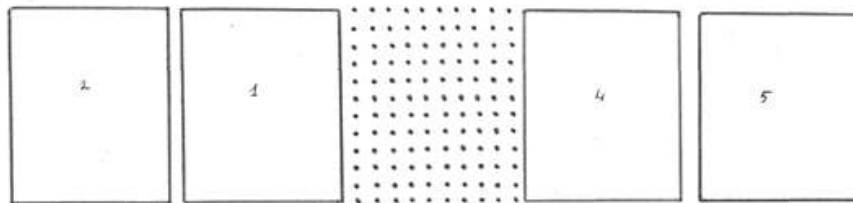

Схема 8

На першому куплеті цієї пісні фізкультурниці перешиковуються в тематичний напис «ПЕРЕМОГА» і присідають (схема 9, фото 5) [7].

ПЕРЕМОГА

Схема 9

Далі музичний супровід припиняється, учасники піднімаються й скандують чотиривірш Р. Рождественського: «Не старіє Перемога як наші серця, не старіє як наша країна – переможець». Звучить останній куплет пісні та учасниці перешиковуються для виконання вправ із парасолькою (схема 1). Вільні вправи студенти виконують під музику А. Петрова «Ранок» із кінофільму «Службовий роман». Після завершення вправ із парасолькою шеренги змикаються й утворюють дуги, до них вибігають гімнастки. Студентки присідають, відкриті парасольки розміщені перед ними (схема 10).

У центрі кожної дуги гімнастки виконують вправи зі стрічками під музику «День у вересні» з кінофільму «Службовий роман». Починаючи з дев'ятого такту вправ гімнасток, дівчата з парасоль-

ками виконують «хвилю»: піднімаючи парасольку, поточно встають, повертаються кругом і знову присідають. Парасольки під час виконання «хвилі» тримають так: правою рукою – за ручку своєї парасольки, а лівою – за край купола своєї парасольки та сусіда зліва. По всьому полю стадіону перекочуються різнокольорові «хвилі». Фізкультурники закінчують виконання «хвилі» й перешиковуються на тематичний напис «ЛУЦЬКУ–900» під музичний твір Пашкевича «Пісня про Волинь» (схема 11). Гімнастки-художниці утворюють у написі тире. На другому куплеті пісні всі присідають. Учасники тримають перед собою розкриту парасольку й за ручку обертають її за годинниковою стрілкою. Напис переливається різними кольорами. Після приспіву студентки піднімаються та виходять на доріжку стадіону, розкриту парасольку тримають угорі. Тривалість виступів – 12 хв. Розробники сценарію – О. І. Бузюн, Н. М. Гаврилейко, Н. В. Севрюкова.

Фото 5. У 1984 році студентки повторно виступили із вправами 1983 року, у якому побудували тематичний напис «Перемога»

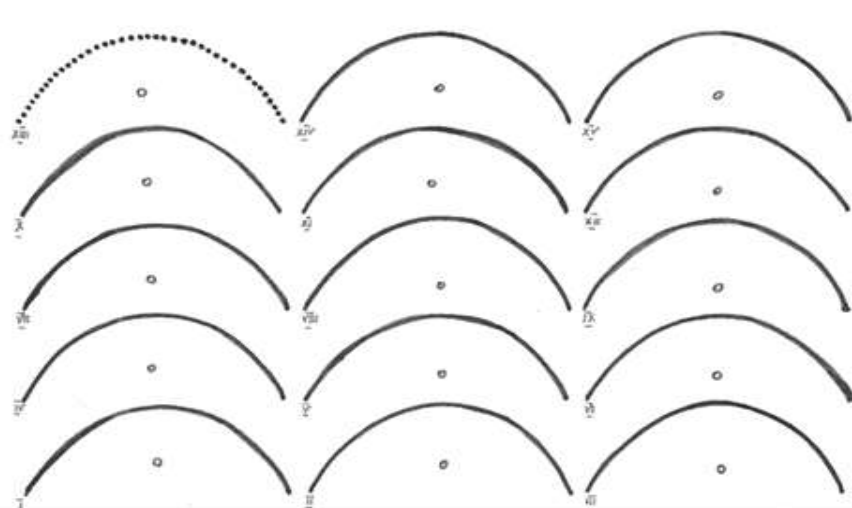

Схема 10

ЛУЦЬКУ – 900

Схема 11

Виступи студентів ЛДП імені Лесі Українки завжди викликали інтерес та захоплення в глядачів. Із кожним новим виступом вправи ускладнювалися. Наприклад, у 1985 р. вихід студентів на поле було ускладнено, але видовишно це було дуже гарно, адже створювався ефект віяла, яке розкривається. Тридцять дві колони по двадцять осіб у зімкнутому строю починають рух на поле. Як тільки перша шеренга доходить до відмітки, де буде остання шеренга, крайні колони розходяться вправо та вліво, розмикаючись на ходу на дистанцію 1 м, та утворюють останню шеренгу. Усі інші учасники рухаються вперед і через кожні 3 м крайні шеренги розходяться вправо й уліво.

У 1986 р. також використано цікавий прийом виходу учасників на поле. Після завершення фігурного марширування прапороносці вишикувалися на південній стороні поля в шеренгу й почали рух до протилежної сторони, відразу за ними почали вихід на поле дівчата масових виступів. Прапороносці неначе витягували їх за собою й водночас вихід дівчат був малопомітним, бо увага була прикута до юнаків.

Студентки виконували також складні перешикування, наприклад восьмипелюсткову квітку, і в цьому строю були виконані вправи. Збагачувалися виступи студентів на стадіоні й різного виду «хвилями», такими як «млин» «павук», «гвинт». Яскравості виступам додавали вправи з кольоровими предметами, наприклад зі штучними квітами.

Особливе захоплення у студентів і глядачів викликали вправи на металевій конструкції, яку виготовили за ескізом викладача гімнастики Олександра Івановича Бузюна. Для виступів цю багатоярусну конструкцію застосовували двічі: у театралізованому спортивно-художньому святі «Перемога живе» 1985 р. вона була центром концентричних кіл, а 1986 р. ця конструкція стояла в середині великої квітки, утвореної студентками. На різних її ярусах сиділи й стояли студенти факультету фізичного виховання в костюмах різного кольору. У глядачів створювалося враження, що це величезна ваза, яка, завдяки рухам людських тіл, багаторазово змінює свою форму.

Масові гімнастичні виступи студентів Луцького державного педагогічного інституту імені Лесі Українки завжди були завершальним акордом і прикрасою святкових заходів, які у 80-х роках проводились у місті Луцьку.

Дискусія. Колишні студенти, які навчалися за часів Радянського Союзу в інституті фізичної культури на факультеті фізичного виховання, одноголосно повідомляють про свою участь у спортивно-масових гімнастичних виступах, підтверджуючи той факт, що без їхньої участі не обходився жоден із таких заходів. Доцент ВНУ імені Лесі Українки Ю. М. Ніколаєв, який був студентом Київського державного інституту фізичної культури, у 1967 році брав участь у відкритті Спартакіади народів СРСР. Він зауважив, що в Москві протягом одного місяця до виступу готувалися студенти всіх союзних республік. Делегація Української РСР складалася зі 100 гімнастів (50 юнаків, 50 дівчат). У створенні художнього фону На Олімпіаді-80 зайнято близько 5 тисяч студентів. І серед них була студентка цього ж інституту, колишня доцентка ВНУ імені Лесі Українки Н. М. Мацкевич [13].

На сучасному етапі життя віковий ценз учасників масових гімнастичних виступів значно виріс. Про це свідчать Всесокольські злети та Всесвітні гімнастради [15; 16]. Ми погоджуємося з тим, що успіх масових гімнастичних виступів залежить від добре розробленого й ретельно продуманого сценарію, підготовки учасників та організації виступів [23]. Спираючись на власний досвід створення програми спортивно-масових виступів, Н. Ю. Ніколаєв, Л. О. Чеханюк звернули увагу на необхідність урахування таких моментів:

1) свобода, легкість рухів виникають унаслідок високої технічної підготовки. Спортивні вправи, спеціально відпрацьовані, функціонально обґрунтовані, лише тоді набувають естетичності, коли їх внутрішнє напруження не проявляється зовні. Якщо ж рухи виконуються з помітним напруженням та зусиллям, виникає порушення не лише рисунка, а й утрачається зміст руху;

2) форма рухів повинна визначатися логічною послідовністю поєднання елементів спортивного комплексу. Зовні це проявляється у зв'язаності, злитності рухів, які сліднують не лише один за одним, а неначе впливають один з одного;

3) оригінальність у виступах досягається демонстрацією нового, можливо навіть, унікального. У минулому викладач кафедри фізичного виховання Н. В. Севрюкова погоджується з вищевикладеними правилами й додає, що в масових гімнастичних виступах зазвичай використовують такі засоби: вільні та поточні вправи, перешикування, візерунки, фігурне марширування, вправи на гімнастичних приладах і нестандартному обладнанні, тематичні написи. Тут саме важливо визначити порядок чергування вправ; динаміка рухів повинна безупинно зростати й досягти найвищого напруження в кінці виступу. Ефектним повинен бути також вхід учасників на місце виступів та вихід за його межі.

Музичне оформлення повинно бути підібране з таких мелодій, які запам'ятовуються, відповідають темпу виконання вправ і є цілісною закінченою композицією. Усе вищесказане керівниками масових гімнастичних виступів було реалізоване в роботі зі студентами Луцького державного педагогічного інституту імені Лесі Українки. Професор О. І. Бичук акцентує увагу на тому факті, що викладачі, яким доручено розробку сценарію, проявляли неабияку винахідливість і творчість, щоб за обмеженого матеріального забезпечення щоразу композиція була цікавою та викликала захоплення в глядачів.

Звертаючи увагу на тематику свят, їх мету й засоби її вираження (написи, гасла, музичні твори тощо), повідомлення в засобах масової інформації [1–10; 17–19; 25; 26], не можемо не звернути уваги на те, як ідеологи СРСР намагалися довести, що справі фізичного виховання й розвитку спорту надається величезна увага з боку партії та уряду й форма масових специфічних за змістом і спеціально оформлених гімнастичних виступів та фізкультурних парадів притаманна лише соціалістичній державі. Переїнявши досвід СРСР, у КНДР масові виступи використовують для того, щоб підкреслити соціалістичний реалізм у поєднанні гімнастики, танцю, акробатики й драматичних виступів, які супроводжуються музикою; будують різні фігури та зображення, наприклад колишнього північно-корейського лідера Кім Ір Сена [15, 16]. Вони також є потужною пропагандою наявного режиму. У досліджуваному матеріалі не можна не звернути уваги на ігнорування української мови. У 70–80 рр. ХХ ст. в пріоритеті була російська мова. Зі слів очевидців, учасників масових спортивних заходів дізнаємося, що дикторський текст звучав російською мовою, пісні виконувалися російськими виконавцями й навіть назва міста Луцьк була написана російською.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Починаючи з 1970 р., у Луцьку закріпилася традиція проведення мистецько-спортивних свят, складовою частиною яких були масові гімнастичні виступи. Ці заходи переважно присвячували Дню Перемоги. Студенти ЛДПІ імені Лесі Українки були незмінними їх учасниками. Оскільки керівництво міста знало, що пединститут представить цікаву програму для глядачів та відмінну підготовку виконавців, то студенткам випадала честь поставити завершальну крапку у святі. Але щоб досягти погодженості дій на полі стадіону, викладачі формували в студентів музично-ритмічні вміння, культуру рухів, розвивали здатність до творчого, образного мислення, навчали орієнтуватись у просторі й погоджувати свої дії з діями інших учасників. Отже, розроблений викладачами сценарій масових гімнастичних виступів студенти Луцького державного педагогічного інституту імені Лесі Українки демонстрували не лише для глядачів, а й самі набували відповідних рухових та творчих навичок.

Подальші наші дослідження будуть спрямовані на пошуки можливостей розробки програм масової гімнастики, яка дасть змогу Україні взяти участь у World Gymnaestrada.

Джерела та література

1. Василюк К. Заради життя на землі. *Молодий ленінець*. № 54 (2569) від 12.05.1983.
2. Василюк К. Ніхто не забутий. *Молодий ленінець*. № 55 (2414) від 11.05.1982.
3. Грушка Є., Юхимчук Г. Волинь на святковому марші. *Радянська Волинь*. № 88 (9120) від 02.05.1978.
4. Зубчук К. 41-а мирна весна. *Радянська Волинь*. № 93 (11130) від 11.05.1986.
5. Зубчук К. Заради життя на землі. *Радянська Волинь*. № 94 (9126) від 12.05.1978.
6. Зубчук К. Згадаємо всіх поіменно. *Радянська Волинь*. № 92 (9629) від 11.05.1980.
7. Зубчук К. Пам'ять про подвиг священика. *Радянська Волинь*. № 90 (10377) від 10.05.1983.
8. Зубчук К. Поклонись великим тим рокам. *Радянська Волинь*. № 92 (12126) від 12.05.1990.
9. Зубчук К. Салют тобі, перемого! *Радянська Волинь*. № 91 (10878) від 10.05.1985.
10. Зубчук К. Світло вдячної пам'яті. *Радянська Волинь*. № 91 (10128) від 11.05.1982.
11. Деделюк Н. А., Ковальчук Н. М., Ващук Л. М., Томащук О. Г., Санюк В. І., Савчук С. І. Модель організації спортивно-оздоровчої діяльності студентів вищих навчальних закладів. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2018. № 1(41). С. 29–35.
12. Ковальчук Н. Гімнастика на вулиці – World Gymnaestrada. *Фізичне виховання в рідній школі*. 2022. № 2 (135). С. 27–33.
13. Ковальчук Н., Гнітецька Т., Деделюк Н., Калитка С., Санюк В. Роль студентської молоді у проведенні масових гімнастичних виступів. *Історія фізичної культури і спорту народів Європи*: зб. тез доп. IV Міжнар. наук. конгресу історії фізичної культури (22–24 верес. 2021 р.) / уклад.: А. В. Цьось, С. Я. Індика. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2021. С. 18.
14. Ковальчук Н., Кухарчук С., Дорофеева Т. Місце і значення спортивно-масових виступів у вихованні студентів. *Минуле і сучасне Волині. Освіта. Наука. Культура*: тези доп. та повідомлень IV Волин. історико-краєзнавчої конф. Луцьк: ЛДПІ ім. Лесі Українки, 1990. Ч. 1. С. 216–217.

15. Ковальчук Н., Санюк В., Гнітецька Т. [та ін.]. Еволюція масових гімнастичних виступів (кінець XIX – початок XXI століття). *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2020. № 1(49). С. 9–20. <https://doi.org/10.29038/2220-7481-2020-01-09-20>
16. Ковальчук Н., Санюк В., Деделюк Н. Гімнастика для всіх – доступний вид масового спорту. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*: зб. наук. праць / за ред. О. В. Тимошенко. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2021. Вип. 3 К (121). 2021. С. 178–182. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series.15.2021.3K\(131\).44](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series.15.2021.3K(131).44)
17. Крещук С. Пам'ятна весна. *Радянська Волинь*. № 93 (8356) від 10.05.1975.
18. Крещук С. Ювілей Перемоги. *Радянська Волинь*. № 92 (7076) від 12.05.1970.
19. Мельник В. У масві червоних знамен. *Молодий ленінець*. № 53 (1632) від 04.05.1977.
20. Рибалко В. Дитяче спортивне свято як засіб забезпечення рухової активності учнів. *Фізичне виховання в сучасній школі*. 2013. № 6 (88). С. 21–25.
21. Сениця А. Вміння та навички спеціаліста в галузі масової фізичної культури. *Сучасні проблеми розвитку теорії та методики гімнастики*: зб. матеріалів IV наук.-практ. конф. Львів: ЛДДФК, 2002. С. 31–33.
22. Сениця А. І. Розвиток активності у студентів ІФК засобами спортивно-мистецького свята. *Сучасні проблеми розвитку теорії та методики гімнастики*: зб. наук. праць. Львів, 2003. С. 73–74.
23. Сениця А. Становлення та розвиток режисури спортивно-мистецьких свят. *Сучасні проблеми розвитку теорії та методики гімнастики*: зб. матеріалів VI наук.-практ. конф. Львів: ЛДДФК, 2004. С.70–72.
24. Сениця А., Сениця М. Дитячі спортивні свята. *Сучасні проблеми розвитку теорії та методики гімнастики*: зб. наук. матеріалів / упорядники: Л. Р. Петрина, М. І. Славів. Львів: ЛДУФК, 2009. С.72–75.
25. Цюриць С. Вклонимось подвигу героїв. *Молодий ленінець*. № 56 (2103) від 13.05.1980.
26. Штинько В. Святкує трудова Волинь. *Радянська Волинь*. № 87 (10624) від 02.05.1984.

References

1. Vasyliuk, K. (1983). Zarady zhyttia na zemli [For the sake of life on Earth]. *Molodyi Leninet*, 54 (2569) (in Ukrainian).
2. Vasyliuk, K. (1982). Nikhto ne zabutyi [No one is forgotten]. *Molodyi Leninet*, 55 (2414) (in Ukrainian).
3. Hrushka, Ye., Yukhymchuk, H. (1978). Volyn na sviatkovomu marshi [Volyn on a festive march]. *Radianska Volyn*, 88 (9120) (in Ukrainian).
4. Zubchuk, K. (1986). 41-a myrna vesna [41st peaceful spring]. *Radianska Volyn*, 93 (11130) (in Ukrainian).
5. Zubchuk, K. (1978). Zarady zhyttia na zemli [For the sake of life on Earth]. *Radianska Volyn*, 94 (9126) (in Ukrainian).
6. Zubchuk, K. (1980). Zghadaemo vsikh poimenno [Let's mention everyone by name]. *Radianska Volyn*, 92 (9629) (in Ukrainian).
7. Zubchuk, K. (1983). Pamiat pro podvyh sviashchenna [Memory on the feat of the priest]. *Radianska Volyn*, 90 (10377) (in Ukrainian).
8. Zubchuk, K. (1990). Poklonys velykym tym rokam [Worship those great years]. *Radianska Volyn*, 92 (12126) (in Ukrainian).
9. Zubchuk, K. (1985). Saliut tobi, peremoho! [Salute to you, victory!]. *Radianska Volyn*, 91 (10878) (in Ukrainian).
10. Zubchuk, K. (1982). Svitlo vdiachnoi pamiati [The light of grateful memory]. *Radianska Volyn*, 91 (10128) (in Ukrainian).
11. Dedeliuk N. A., Kovalchuk, N. M., Vashchuk, L. M. [et. al.] (2018). Model orhanizatsii sportyvno-ozdorovchoi diialnosti studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv [Sports health-improving activities organization for students of higher educational institutions]. *Physical education, sport and health culture in modern society*, 1(41), 29–35 (in Ukrainian).
12. Kovalchuk, N. (2022). Himnastyka na vulytsi – World Gymnaestrada [Gymnastics in the street – World Gymnaestrada]. *Fizyczne Vychovannia v Ridnii Shkoli*, 2 (135), 27–33 (in Ukrainian).
13. Kovalchuk, N. Hniteteska, T. Dedeliuk, N. [et. al.] (2021). Rol studentskoï molodi u provedenni masovykh himnastychnykh vystupiv [The student youth impact in conducting mass gymnastic performances]. *Istoriia fizychnoi kultury i sportu narodiv Yevropy: zb. tez dop. IV Mizhnar. Nauk. konhr. ist. fiz. kult. (22–24 veresnia. 2021 r.)* [History of Physical Culture and Sports of the Europeans: coll. theses add. IV International of Science of the Congress on History of Physical Culture (September 22-24, 2021)], 18 (in Ukrainian).
14. Kovalchuk, N., Kukharchuk, S., Dorofieieva, T. (1990). Mistse i znachennia sportyvno-masovykh vystupiv u vykhovanni studentiv [The Place and Significance of Sports-Mass Performances in the Education of Students.]. *Mynule i suchasne Volyni. Osvita. Nauka. Kultura: tezy dopovidei ta povidomlen IV Volynskoi istoryko-kraieznavchoi konferentsii* [Past and Present of Volyn. Education. Science. Culture: theses of reports of the 4th Volyn Historical and Local History Conference.]. Lutsk: LUVNU, part 1, 216–217 (in Ukrainian).

15. Kovalchuk, N., Saniuk, V., Hnitska, T., Dedeliuk, N., Roda, O., Kalytka, S., Tkachuk, I. (2020). Evoliutsiia masovykh himnastychnykh vystupiv (kinets XX stolittia – pochatok XXI stolittia) [Evolution of mass gymnastic performances (end of the 19th – beginning of the 21st century)]. *Physical education, sport and health culture in modern society*. 1(49), 9–20. <https://doi.org/10.29038/2220-7481-2020-01-09-20> (in Ukrainian).
16. Kovalchuk, N. Saniuk, V., Dedeliuk, N. (2021). Himnastyka dlia vsikh – dostupnyi vyd masovoho sportu [Gymnastics – an accessible sport for everyone]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii № 15. Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport): zb. naukovykh prats* [Scientific Journal of Drahomanov National Pedagogical University, no 15. Scientific and Pedagogical Problems of Physical Education (Physical Culture and Sport): coll. of science works]. Kyiv, vyp. 3, (121) 21, 178–182. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series.15.2021.3K\(131\),44](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series.15.2021.3K(131),44) (in Ukrainian).
17. Kreshchuk, S. (1975). Pamiatna vesna [Memorial Spring]. *Radianska Volyn*, 93 (8356) (in Ukrainian).
18. Kreshchuk, S. (1970). Yuvilei Peremohy [Victory Anniversary]. *Radianska Volyn*, 92 (7076) (in Ukrainian).
19. Melnyk, V. (1977). U maievi chervonykh znamen [In the field of red banners]. *Molodyi leninets*, 53 (1632) (in Ukrainian).
20. Rybalko, V. (2013). Dytiache sportyvne sviato yak zasib zabezpechennia rukhovoï aktyvnosti uchniv [Childrens` sports holiday as a means of ensuring pupils` motor activities]. *Fizyчне Vychovannia v Suchasni Shkoli*, 6 (88), 21–25 (in Ukrainian).
21. Senytsia, A. (2002). Vminnia ta navychky spetsialista v haluzi masovoi fizychnoi kultury [Skills and abilities of a specialist in Physical Education]. *Suchasni problemy rozvytku teorii ta metodyky himnastyky: zb. materialiv IV naukovo-praktychnoi konferentsii* [Modern Problems of the Theory and Methods of Gymnastics Development: coll. materials of IV science and practice conference]. Lviv: LDIFK, 31–33 (in Ukrainian).
22. Senytsia, A. I. (2003). Rozvytok aktyvnosti u studentiv IFK zasobamy sportyvno-mystetskoho sviata [Development of activity among PE students by means of a sports and art holiday]. *Suchasni problemy rozvytku teorii ta metodyky himnastyky : zb. nauk. pr.* Lviv, 73–74 (in Ukrainian).
23. Senytsia, A. (2004). Stanovlennia ta rozvytok rezhysury sportyvno-mystetskykh sviat [Formation and development of directing sports holidays]. *Suchasni problemy rozvytku teorii ta metodyky himnastyky: zb. materialiv VI naukovo-praktychnoi konferentsii* [Modern Problems of the Theory and Methods of Gymnastics Development: coll. materials of VI science and practice conference]. Lviv: LDIFK, 70–72 (in Ukrainian).
24. Senytsia, A., Senytsia, M. (2009). Dytiachi sportyvni sviata. *Suchasni problemy rozvytku teorii ta metodyky himnastyky* [Modern Problems of the Development of the Theory and Methods of Gymnastics]: zb. nauk. materialiv. Lviv: LDUFK, 72–75 (in Ukrainian).
25. Tsiuryts, S. (1980). Vklonimos podvyhu heroiv [Let's bow to the feat of heroes]. *Molodyi leninets*, 56 (2103) (in Ukrainian).
26. Shtynko, V. (1984). Sviatkuie trudova Volyn [Labour force of Volyn celebrate]. *Radianska Volyn*, 87 (10624) (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 04.12.2023 р.